

ประวัติศาสตร์อักษรธรรมล้านนาที่สัมพันธ์ กับพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน Lanna Dhamma Alphabet History Related to Buddhism from Past to Present

บัณฑิตา จารума
Bundika Jaruma
วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ

บทคัดย่อ

อักษรธรรมล้านนา เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญทางอารยธรรมของอาณาจักรล้านนาสมัยโบราณ ได้รับความเคารพนับถือว่าเป็นอักษรศักดิ์สิทธิ์เพราะมีบทบาทสำคัญในฐานะสื่อบันทึกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา โดยอักษรธรรมล้านนานี้จะพบในจารึก คัมภีร์ใบลาน และฐานพระพุทธรูปใน ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบน ในอดีตอักษรธรรมล้านนาถูกใช้อย่างแพร่หลายทั้งฝ่ายศาสนจักรและอาณาจักร รูปแบบของอักษรมีการเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง เพราะได้รับอิทธิพลจากภาษาต่างๆ ที่เข้าสู่อาณาจักรล้านนาตามการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยุคทองที่อักษรธรรมล้านนาเฟื่องฟูที่สุด คือ ยุคพระเจ้าติโลกราช ที่ใช้อักษรธรรมล้านนาบันทึกการทำสังคายนาพระไตรปิฎก ปัจจุบันอักษรธรรมล้านนาได้รับความนิยมน้อยลง เนื่องจากเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๓ ได้มีประกาศรัษฎาห้ามใช้ภาษาถิ่น จึงทำให้หยุดการใช้อักษรล้านนาไปซึ่งส่งผลให้มีการใช้อักษรไทยมาตรฐานแทนอักษรธรรมล้านนาจวบจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: อักษรธรรมล้านนา, ล้านนา, ภาษา กับพระพุทธศาสนา

Abstract

Lanna Dhamma alphabet is a symbol of Lanna civilization. The alphabet is regarded as holy because it was used as a medium for writing the stories of Buddhism. The alphabet is found on stone inscriptions, palm leaf scriptures and the bases of Buddha statues in the eight upper Northern Provinces. In former times, the alphabet was widely used both in temples and by laypersons. Its forms were influenced by different languages through the spread of Buddhism into the Lanna Kingdom and reign when the Tripitaka was revised and written in Lanna Dhamma script. Later, the use of the alphabet was declined due to the state convention announcement in B.E. 2483 that prohibited Thai dialect usage. As a result, the Lanna Dhamma Alphabet has been replaced by the standard Thai language since then.

Keywords: Lanna Dhamma Alphabet, Lanna, Language and Buddhism

บทนำ

อักษรธรรมล้านนา เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญทางอารยธรรมของอาณาจักรล้านนามาตั้งแต่สมัยโบราณและได้ใช้กันอย่างแพร่หลายเพื่อบันทึกเรื่องราวภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำราแพทย์ ตำราไสยศาสตร์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มีการเรียนรู้สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนาจักร^๑ และได้ขยายอาณาเขตการใช้ไปยังพื้นที่ใกล้เคียงประเทศไทย เช่น หลวงพระบาง เชียงตุง และสิบสองปันนา จนเกิดการประยุกต์ใช้เป็นอักษรของตนเอง^๒ จึงกล่าวได้ว่า อักษรธรรมล้านนาได้รับความนิยมมากในอดีตและเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านนาด้วยเป็นต้นแบบของอักษรอื่นๆ

อย่างไรก็ตามในสมัยต่อมา ความนิยมใช้อักษรธรรมล้านนาได้หยุดชะงักไป ๒ ช่วง ช่วงแรก คือ ช่วงที่อยู่ภายใต้การปกครองของพม่า (พุทธศักราช ๒๐๑๐ – ๒๓๒๐) และช่วงที่สองคือช่วงที่อยู่ภายใต้การปกครองของไทย ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๕^๓ ซึ่งส่งผลให้ไม่ปรากฏการใช้อักษรธรรมล้านนาอย่างเป็นทางการ จวบจนปัจจุบัน แม้มีการเลิกห้ามแล้ว และมีการฟื้นฟูโดยจัดให้มีการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา^๔ รวมถึงโรงเรียนในเขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่ แต่ก็ยังไม่ได้รับการนำมาใช้เพื่อบันทึกอย่างเป็นทางการเพราะนิยมใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสารแทน เหลือเพียงการสืบทอดในหมู่พระภิกษุสงฆ์หรือผู้ที่ผ่านการบวชเรียนเท่านั้น^๕

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ปัจจุบันนี้ อักษรธรรมล้านนา แม้จะไม่มีบทบาทในการใช้ชีวิตประจำวัน แต่ยังคงมีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนาในฐานะอักษรศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้บันทึกความรู้และเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ผู้ที่อ่านอักษรธรรมล้านนาได้ย่อมเข้าใจเนื้อหาธรรมที่ถูกบันทึกไว้โดยเฉพาะอย่างยิ่งคัมภีร์พระพุทธศาสนาในพื้นที่ ๘ จังหวัดของภาคเหนือตอนบนซึ่งแต่เดิมเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา อันรุ่งเรือง ด้วยเหตุนี้ อักษรธรรมล้านนาจึงมีบทบาทต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

^๑ พระครูวิมล ศิลปะกิจ, การวิเคราะห์และสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในกลุ่ม 5 เชียง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.mcucr.com/home/includes/editor/assets/5chiang.pdf (๑ ธันวาคม ๒๕๕๙).

^๒ ชยุตัญญ คำมูล, การศึกษาวิเคราะห์แบบเรียนภาษาล้านนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.libarts.mju.ac.th/research/myfile/PDF> (๑ ธันวาคม ๒๕๕๙).

^๓ สมหวัง อินทร์ไชย และ อติเทพ วงศ์ทอง, ตำราเรียนอักษรธรรมล้านนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://ctc.crru.ac.th/wp-content/uploads/2016/03/Lesson-1.pdf> (๑ ธันวาคม ๒๕๕๙).

^๔ อ่างแก้ว, การศึกษาวิเคราะห์แบบเรียนภาษาล้านนา, หน้า ๘.

^๕ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, อักษรธรรมล้านนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/languages/280-languages/432--m-s> (๒ ธันวาคม ๒๕๕๙).

ที่มาตัวอักษรธรรมล้านนา

จากการสืบค้นข้อมูล ผู้เขียนพบว่า การกำเนิดขึ้นของตัวอักษรธรรมล้านนานั้น ไม่สามารถระบุได้แน่ชัด แต่เชื่อกันว่าน่าจะเกิดมายาวนานหลายร้อยปี ด้วยมีการค้นพบจารึกที่ใช้อักษรธรรมล้านนากับทีกเก่าแก่ที่สุด คือจารึกเมื่อพุทธศักราช ๑๙๑๙^๖ ชื่อว่า จารึกลานทองสมเด็จพะมหาเถรจุฬามณี ซึ่งอยู่ที่ฐานพระประธานในพระอุโบสถ วัดมหาธาตุ อำเภอมือง จังหวัดสุโขทัย โดยปัจจุบันได้รับการเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร^๗ นอกจากนั้นแล้ว ยังพบบนจารึกอื่นอีก ๒๓๐ หลัก ซึ่งเกิดในยุคต่อมาจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น จารึกวัดช้างค้ำ ๑ พุทธศักราช ๒๐๙๑ พบที่พระธาตุช้างค้ำ ตำบลในเวียง อำเภอมือง จังหวัดน่าน^๘ จารึกฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดพระธาตุแช่แห้ง ๑ (น. ๒๘) พุทธศักราช ๒๓๗๕ พบที่วัดพระธาตุแช่แห้ง ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอมือง จังหวัดน่าน^๙ จารึกฐานพระพุทธรูปวัดทรายมูลเมือง ๒ พุทธศักราช ๒๔๖๖ พบที่วัดทรายมูลเมือง ตำบลพระสิงห์ อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่^{๑๐}

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่า อักษรธรรมล้านนาได้มีอายุยาวนานจนปรากฏหลักฐานบนจารึกต่างๆ ซึ่งส่วนมากจะเป็นจารึกทางพระพุทธศาสนา อักษรธรรมล้านนาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อพระพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีตในฐานะอักษรที่ใช้บันทึกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบันอยู่ในฐานะสื่อกลางที่บอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และความรู้ทางพระพุทธศาสนา

สำหรับชื่อเรียก “อักษรธรรมล้านนา” นั้น ได้ปรากฏชื่อเรียกต่างกันไป จำนวน ๕ ชื่อ ได้แก่ อักษรธรรมล้านนา อักษรธรรมเหนือ ตัวหนังสือเมืองหรือตัวเมือง อักษรล้านนาไทย และอักษรไทยวน โดยมีข้อสันนิษฐานว่า แต่ละชื่อตั้งขึ้นด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๑) อักษรธรรมล้านนา เรียกชื่อนี้เพราะเป็นตัวอักษรที่ใช้เขียนพระธรรมทางพระพุทธศาสนาและใช้ในอาณาจักรล้านนา

๒) อักษรเหนือ เรียกชื่อนี้เพราะเป็นตัวอักษรที่ใช้เขียนพระธรรมทางพระพุทธศาสนาและใช้ในภาคเหนือของประเทศไทย

^๖ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, **อักษรธรรมล้านนา**, [ออนไลน์] , แหล่งที่มา: <http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/languages/280-languages/432--m-s> (๒ ธันวาคม ๒๕๕๙).

^๗ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), **ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย**, [ออนไลน์] , แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=171 (๒ ธันวาคม ๒๕๕๙).

^๘ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), **ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย**, [ออนไลน์] , แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=1693 (๒ ธันวาคม ๒๕๕๙).

^๙ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), **ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย**, [ออนไลน์] , แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=2386 (๒ ธันวาคม ๒๕๕๙).

^{๑๐} ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), **ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย**, [ออนไลน์] , แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=1596 (๒ ธันวาคม ๒๕๕๙).

๓) ตัวหนังสือเมืองหรือตัวเมือง (คำเรียกตามสำเนียงล้านนาว่า ตัวเมือง) เรียกชื่อนี้ตามคำเรียกตัวเองของคนภาคเหนือ ที่เรียกว่า “คนเมือง” จึงเรียกตัวหนังสือที่เป็นของตนว่า “ตัวหนังสือเมืองหรือตัวเมือง” เพื่อให้แตกต่างจากตัวหนังสือไทยภาคกลาง

๔) อักษรล้านนาไทย เรียกชื่อนี้เพราะเป็นตัวอักษรที่ใช้ในอาณาจักรล้านนาไทย

๕) อักษรไทยวน เรียกชื่อนี้เพราะเป็นตัวอักษรที่ “ไทยวน” ซึ่งเป็นชนเผ่าทางภาคเหนือใช้^{๑๑} ในบทความชิ้นนี้ ผู้เขียน ได้ใช้คำว่า “อักษรธรรมล้านนา” เพราะเจตนาสื่อสารความหมายที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคล้านนาถึงยุคปัจจุบัน

ในส่วนของคุณลักษณะตัวอักษร ศาสตราจารย์ออร์ซ เซเดส์ ได้ให้ข้อสันนิษฐานว่า “อักษรธรรมล้านนาพัฒนามาจากอักษรมอญโบราณ ที่ใช้ในอาณาจักรหริภุญชัยประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ด้วยมีรูปแบบอักษรและอักขรวิธีคล้ายคลึงกับรูปแบบและอักขรวิธีอักษรมอญโบราณอย่างมาก”^{๑๒} นอกจากนั้นแล้ว รองศาสตราจารย์สมหมาย เปรมจิต ได้ให้คำอธิบายความเป็นมาของอักษรธรรมล้านนาที่เกี่ยวข้องกับตัวหนังสือมอญไว้ว่า “ในช่วงที่ชาวล้านนาอพยพลงมาตั้งบ้านเมืองติดต่อดินแดนของพวกมอญหริภุญชัยนั้นได้รับเอาพระพุทธศาสนาแบบมอญของพระนางจามเทวีและนำหนังสือมอญมาใช้ด้วย”^{๑๓} จึงกล่าวได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่อาณาจักรล้านนาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดอักษรธรรมล้านนาขึ้น อักษรธรรมล้านนากับพระพุทธศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกออกจากกันไม่ได้

ประวัติความเคลื่อนไหวของตัวอักษรธรรมล้านนา

ตำราเรียนอักษรธรรมล้านนาระดับต้น^{๑๔} (ในต้นฉบับใช้คำว่า อักษรธัมม์ล้านนา) ของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ได้สรุปถึงความเคลื่อนไหวของอักษรธรรมล้านนา ตามแนวคิดของ ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี ไว้ว่า ในช่วงพุทธศักราช ๑๙๐๐ – ๑๙๕๐ เริ่มปรากฏคัมภีร์ที่จารด้วยอักษรล้านนา ต่อมาช่วงพุทธศักราช ๑๙๕๐ – ๒๐๐๐ มีศิลาจารึกที่เป็นอักษรและอักขรวิธีสุโขทัย โดยปรากฏการอักษรล้านนาเข้ามาปนหรือจารในจารึกนั้น หลังจากนั้นหลักฐานเกี่ยวกับอักษรธรรมล้านนาได้หายไปตามความผันผวนทางการด้วยตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า จนต่อมาเป็นอิสระจากการครอบครองของพม่า จึงมีการฟื้นฟูภาษาล้านนาขึ้น ซึ่งตรงกับช่วงปีพุทธศักราช ๒๓๑๗ – ๒๔๓๐

^{๑๑} กรณีการณ์ วิมลเกษม, ตำราเรียนอักษรไทยโบราณ อักษรขอมไทย อักษรธรรมล้านนา อักษรธรรมอีสาน, (นนทบุรี: โรงพิมพ์นิตยธรรมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๓.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓ – ๑๐๔.

^{๑๓} สมหวัง อินทร์ไชย และ อติเทพ วงศ์ทอง, ตำราเรียนอักษรธัมม์ล้านนา, หน้า ๔-๕.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๖.

อักษรธรรมล้านนา กลับมาเป็นที่นิยมใช้อีกครั้งหลังจากอาณาจักรล้านนาผนวกรวมเข้ากับอาณาจักรไทย โดยในช่วงพุทธศักราช ๒๔๕๕ – ๒๔๗๐ โดยมีการพิมพ์วรรณกรรมคราวขอด้วยอักษรธรรมล้านนา จนกระทั่งพุทธศักราช ๒๔๘๓ ได้มีประกาศรื้อฟื้นว่าด้วยภาษาและหนังสือกับหน้าที่พลเมือง จึงทำให้หยุดการใช้อักษรธรรมล้านนาไป นับแต่นั้นมาอักษรธรรมล้านนาก็ถูกแทนที่ด้วยอักษรไทย โดยประมาณปีพุทธศักราช ๒๔๙๕ เริ่มมีการพิมพ์วรรณกรรมล้านนาด้วยอักษรไทย ความนิยมใช้อักษรธรรมล้านนาจึงเสื่อมลงเป็นลำดับ

จากความเคลื่อนไหวดังกล่าวส่งผลให้อักษรธรรมล้านนามีบทบาทต่อพระพุทธศาสนาเป็นช่วงๆ ตามความผันแปรทางการเมืองการปกครอง โดยผู้เขียนจะกล่าวถึงบทบาทที่อักษรธรรมล้านนามีต่อพระพุทธศาสนาในหัวข้อถัดไป

ความสัมพันธ์ระหว่างอักษรธรรมล้านนากับพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

อักษรธรรมล้านนามีจุดกำเนิดเนื่องด้วยมาจากความจำเป็นทางศาสนา เพื่อเขียนพระธรรมคัมภีร์ สื่อแก่คนในวงกว้าง อักษรธรรมล้านนาจึงเริ่มต้นใช้ด้วยการเขียนภาษาบาลีเป็นหลัก^{๑๕} โดย สมหมาย จิตปรีชา ได้สรุปถึงพัฒนาการอักษรธรรมล้านนา(สมหมาย จิตปรีชาเรียกอักษรไทยยวน) ที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาไว้ ดังนี้

๑. ชาวล้านนารับเอาพระพุทธศาสนาแบบมอญมาจากพระนางจามเทวี จึงรับเอาตัวหนังสือแบบมอญมาใช้ด้วย ซึ่งต่อมาในปีพุทธศักราช ๑๘๐๖ ทำให้อักษรไทยยวน (อักษรธรรมล้านนา) ในตอนนั้นมีลักษณะคล้ายอักษรมอญโบราณ

๒. พระมหาสุมนเถระได้นำแบบอักษรสุโขทัยมาใช้เพื่อจารึกเหตุการณ์ด้านศาสนา อิทธิพลอักษรสุโขทัยจึงทำให้อักษรไทยยวน (อักษรธรรมล้านนา) เปลี่ยนรูปและเพิ่มอักษรบางตัว

๓. หลังจากพระญาณคัมภีร์ไปสืบศาสนาในลังกามาแล้ว การศึกษาพระสงฆ์เพื่อฟังเทศน์ ชาวล้านนามีความเป็นเลิศทางภาษาบาลี และอิทธิพลของภาษาบาลีนี้ทำให้อักษรไทยยวน(อักษรธรรมล้านนา) เพิ่มขึ้นจาก ๓๒ ตัวเป็น ๔๑ เหมือนอย่างทุกวันนี้^{๑๖}

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า อักษรธรรมล้านนาได้ถูกปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมตามอิทธิพลของภาษาที่เข้ามาพร้อมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ฝ่ายอาณาจักรรับมา ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับตัวอักษรหลายครั้งเกิดเป็นพัฒนาการตัวอักษรล้านนาเพราะมีการจารึกด้วยภาษาที่รับเข้ามาในขณะนั้น

^{๑๕} พระสุธีวราลังการ (สมคิด สิริคุตโต กุนติ), “ศึกษาวิเคราะห์หนังสือพระไตรปิฎกในคัมภีร์ล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙ -๒๐.

จากการศึกษาของพระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ แก้วเปียง) ระบุว่า จารึกลานทอง เป็นหลักฐานการใช้อักษรธรรมล้านนาเป็นครั้งแรกและเก่าแก่ที่สุด โดยใช้จารึกประวัติสมเด็จพระมหาเถรจุฬามณีบันทึกเป็นภาษาบาลี^{๑๗} จึงนับได้ว่าการค้นพบอักษรธรรมล้านนาในครั้งนี้ ได้สะท้อนถึงบทบาทต่อพระพุทธศาสนาในแง่เป็นสิ่งบันทึกประวัติพระภิกษุสงฆ์และเก็บรักษาไว้ภายในวัด ยิ่งไปกว่านั้นยังบันทึกเป็นภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ต่อมาในพุทธศักราช ๒๐๒๐ ซึ่งตรงกับสมัยของสมเด็จพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์ล้านนา ราชวงศ์มังรายลำดับที่ ๙ ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ณ วัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้อักษรธรรมล้านนาจารึกพระธรรมคัมภีร์ต่างๆ ที่ตรวจชำระแล้ว ซึ่งกล่าวกันว่าหากคัมภีร์ใดยังใช้ตัวอักษรอื่นแสดงว่า ยังไม่ได้รับการตรวจแก้ ในยุคนี้จึงกล่าวได้ว่า อักษรธรรมล้านนาได้รับความนิยมและใช้กันอย่างแพร่หลายในอาณาจักรล้านนา^{๑๘} อักษรธรรมล้านนาในยุคดังกล่าว จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะสิ่งที่ใช้จารึกคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและมีความสำคัญในฐานะอักษรศักดิ์สิทธิ์โดยมีการใช้อักษรธรรมล้านนาทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร

ในช่วงปีพุทธศักราช ๒๓๑๗ – ๒๔๓๐ มีความพยายามฟื้นฟูอักษรธรรมล้านนาขึ้น ก่อนที่จะผนวกพร้อมกับอาณาจักรไทยในปี ๒๔๓๐ ซึ่งต่อมาได้ฟื้นฟูด้วยการพิมพ์วรรณกรรมคร่าวซอ^{๑๙} ซึ่งในยุคนี้บทบาทของอักษรธรรมล้านนา ได้ถูกฟื้นฟูเพื่อบันทึกวรรณกรรมที่สัมพันธ์กับพิธีกรรมทางโลก เพราะบทคร่าวซอนั้น นิยมอ่านในงานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานบวช และงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บุคคลผู้ล่วงลับ จึงกล่าวได้ว่า อักษรธรรมล้านนามีบทบาทเชื่อมโยงระหว่างพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนากับทางโลก นับได้ว่ามีความสำคัญต่อชีวิตประจำวันของผู้คน

อย่างไรก็ตาม ทุกสิ่งทุกอย่างเมื่อมีจุดสูงสุด ย่อมมีจุดต่ำสุดเป็นธรรมดาโลก อักษรธรรมล้านนาก็เช่นกัน ในปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ รัฐบาลไทยประกาศรัฐนิยมว่าด้วยภาษาและหนังสือกับหน้าที่พลเมือง ห้ามไม่ให้ใช้ภาษาถิ่น อักษรธรรมล้านนาจึงเสื่อมความนิยมลง และมีการเริ่มพิมพ์วรรณกรรมล้านนาด้วยอักษรไทยกลางเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๕^{๒๐} บทบาทของอักษรธรรมล้านนาจึงหายไปจากการใช้งานในชีวิตประจำวัน ยังคงเหลืออยู่เพียงบันทึกโบราณซึ่งพบได้ในวัดของ ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน

^{๑๗} พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ แก้วเปียง), การวิเคราะห์บริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาใน ๕ เชียง, หน้า ๖.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๒.

^{๑๙} พระสุธีวราลังการ (สมคิด สิริคุตโต กุนติ), “ศึกษาวิเคราะห์นิพนพานสูตรในคัมภีร์ล้านนา”, หน้า ๒๑.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗.

ปัจจุบัน อักษรธรรมล้านนา ยังคงพบได้ในวัดของ ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบนดังกล่าวในข้างต้น และในพิพิธภัณฑ์ต่างๆ โดยบทบาทสำคัญของอักษรธรรมล้านนาคือ เป็นสื่อที่แสดงเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาในอดีต นอกจากนี้ ได้มีการปริวรรตอักษรธรรมล้านนาเป็นอักษรไทยกลางเพื่อให้ประชาชนเข้าใจได้เรื่องราวทางพระพุทธศาสนาได้ง่ายยิ่งขึ้น อักษรธรรมล้านนาในยุคปัจจุบันจึงเป็นสิ่งที่จารึกหลักฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนาในอดีต ไม่ได้เป็นสื่อบันทึกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน แม้มีความพยายามอนุรักษ์ภาษาธรรมล้านนา ด้วยการปริวรรตคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาจากอักษรไทยกลางเป็นอักษรธรรมล้านนา แต่ก็ยังอยู่ในวงแคบและไม่ได้แพร่หลายในชีวิตประจำวัน ยังคงเป็นการบันทึกซึ่งความรู้ในอดีตเท่านั้น

บทสรุป

กล่าวโดยสรุปคือ อักษรธรรมล้านนามีชื่อเรียกหลายชื่อ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์การใช้ โดยในบทความนี้ได้เรียกตัวอักษรดังกล่าวว่า “อักษรธรรมล้านนา” ด้วยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทที่มีต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งในอดีตอักษรธรรมล้านนาเคยมีบทบาทสูงทั้งในอาณาจักรและศาสนจักร กล่าวคือใช้เป็นตัวอักษรบันทึกหลักธรรมและเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา และใช้กันแพร่หลายในชีวิตประจำวัน ซึ่งการใช้อักษรธรรมล้านนาในประเพณีหลังนี้ จะเรียกว่า ตัวเมือง

ความนิยมใช้อักษรธรรมล้านนาหยุดชะงักด้วยประสบเหตุความผันผวนทางการเมือง ช่วงแรกคือช่วงอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า และช่วงที่สองคือช่วงปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ ที่มีประกาศรัฐนิยมจากรัฐบาลไทยให้หยุดใช้อักษรท้องถิ่น การจารคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาด้วยอักษรธรรมล้านนาจึงหยุดชะงักยิ่งไปกว่านั้น มีการปริวรรตอักษรธรรมล้านนาเป็นอักษรไทยกลาง ซึ่งส่งผลให้บทบาทที่มีต่อพระพุทธศาสนาลดน้อยลง เหลือเพียงหน้าที่เป็นต้นฉบับเรื่องราวในทางธรรมและศึกษากันในหมู่พระภิกษุสงฆ์

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน มีความพยายามฟื้นฟูการใช้อักษรธรรมล้านนาขึ้นโดยจัดให้มีการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา แต่ก็ยังจำกัดอยู่ในเฉพาะภาคเหนือเท่านั้น อักษรธรรมล้านนาในปัจจุบันสมัยนี้จึงลดบทบาทเป็นเพียง “อักษรล้านนาไทย” หรือ “ตัวเมือง” ที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวัน เช่น ใช้จัดทำป้ายชื่อสถานที่ราชการ ป้ายชื่อร้านค้าต่างๆ แต่ก็ยังจำกัดอยู่ในวงแคบ ยังไม่ได้รับความนิยมนอย่างแพร่หลายเช่นในอดีต

บรรณานุกรม

- กรณีการณ์ วิมลเกษม. **ตำราเรียนอักษรไทยโบราณ อักษรขอมไทย อักษรธรรมล้านนา อักษรธรรมอีสาน**. นนทบุรี: โรงพิมพ์นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๕๔.
- ชยุตภัฏ คำมูล. **การศึกษาวิเคราะห์แบบเรียนภาษาล้านนา**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.libarts.mju.ac.th/research/myfile> (๑ ธันวาคม ๒๕๕๙).
- พระครูวิมล ศิลปะกิจ. **การวิเคราะห์และสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในกลุ่ม 5 เชียง**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.mcucr.com/home/includes/editor/assets/5chiang.pdf (๑ ธันวาคม ๒๕๕๙).
- พระสุธีวรालังการ (สมคิด สิริคุตโต กุนติ). “ศึกษาวิเคราะห์นิพนพานสูตรในคัมภีร์ล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. **อักษรธรรมล้านนา**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/languages/280-languages/432--m-s> (๒ ธันวาคม ๒๕๕๙).
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), **ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=171 (๒ ธันวาคม ๒๕๕๙).
- _____. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=1693 (๒ ธันวาคม ๒๕๕๙).
- _____. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_Detail.php?id=2386 (๒ ธันวาคม ๒๕๕๙).
- _____. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=1596 (๒ ธันวาคม ๒๕๕๙).
- สมหวัง อินทร์ไชย และ อติเทพ วงศ์ทอง. **ตำราเรียนอักษรธรรมล้านนา**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://ctc.crru.ac.th/wp-content/uploads/2016/03/Lesson-1.pdf> (๑ ธันวาคม ๒๕๕๙).